Hangöudds militärgeografiska läge ledde i och med krigen på Finska viken till att Sverige beslöt att bygga en fästning vid Hangö. Dess centrala del byggdes på Eldskär, som under fästningsbygget fick namnet Gustavsvärn. Byggandet av den massiva fästningen blev på hälft och år 1809 övergick fästningsön till ryssarna. År 1854 avvärjde fästningen med sina kanoner den engelska flottans anfall mot Hangö. Trots det sprängde ryssarna fästningen i augusti 1854.

På 1860-talet fick Gustavsvärn en ny roll. Man beslöt att bygga Hangös hamnfyr på ön. Snart tryggade Gustavsvärn trafiken till Finlands första vinterhamn. Fyren gav ön ett nytt liv, som kom att blomstra då också en mistsiren hade byggts. Livet på ön präglades av liv och rörelse, men det upphörde i och med vinterkriget och Sovjetunionens ockupation.

Efter krigen låg Gustavsvärn öde och byggnaderna började förfalla. Livet på ön tystnade för 60 år ända tills Finlands Fyrsällskap år 2005 landsteg på Gustavsvärn. Mistsirenskötarens stuga på ön sattes i skick och Gustavsvärn fick nytt liv. Detta verk berättar den sällsamma historien om Gustavsvärn under fyra sekel. Det innehåller ett stort antal sällsynta visuella arkivskatter och nya vackra illustrationer.

Utgivare: Suomen Majakkaseura – Finlands Fyrsällskap ry

Suomen Majakkaseura
Finlands Fyrsällskap

Gustavsvärn Hangös hamnfyr och fästningsö

ISBN 978-952-69216-0-0

GUSTAVSVÄRN

Hangös hamnfyr och fästningsö

Suomen Majakkaseura – Finlands Fyrsällskap ry

Redigerad av Johanna Pakola

Ehrensvärd med följe på inspektionsresa

1747

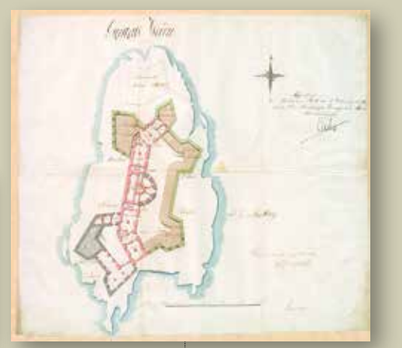

Befästningsarbetena påbörjas

1793

Befästningsarbetena fortsattes på grund av Krimkriget. Gustavsvärn strider mot en engelsk flottenhet.

1854

Sjöfästningen dras in som obehövlig

1811

Fyrepoken inleds. Den första fyren intill muren och fyrvaktarens hus

1868

På Gustavsvärn placeras en mistsiren och ett hus för dess underhåll byggs

1900

Hangös arrendetid, Gustavsvärn annekteras av Sovjetunionen

1940

Ön får elektricitet

1951

Finlands Fyrsällskap anländer till ön och påbörjar renoveringsarbetena

1949

2005

Eldskär får namnet Gustavsvärn

1789

Hertig Karls befallning att bygga en fästning

1792

Befästningsarbetena avbryts

1793

Befästningsarbetena återupptas

1799

Ryssarna blir herrar på fästningen den 21 mars 1808

1801

1808

Gustavsvärn sprängs som obehövlig den 27 augusti 1854

1854

En andra fyr byggs

1888

Den sista fast bosatta flyttar från ön vid vinterkrigets utbrott

1939

Hangö och Gustavsvärn återbördas till Finland

1941

Ett nytt fyrtorn byggs

Nautofonen tas ur bruk

1979

Inför det Stora nordiska kriget (1700–1721) utökade Sverige sin flotta under ledning av kung Karl XIII. Landet stärkte därmed sitt herravälde över norra Östersjön. Under de första åren av kriget avvärjde Karl XIII inkräktarna, men som ett resultat av en taktisk felbedömning som han gjorde började situationen beträffande herraväldet i Östersjön år 1704 vända till Sveriges nackdel. Ryssland hade byggt en galärflotta, som lämpade sig utmärkt för strider i skärgården, och den svenska flottans fregatter och linjeskepp kunde inte arbeta effektivt nog mot galärerna, som opererade i skydd av skärgården. Från Finska viken ombads Amiralitetskollegiet att så snart som möjligt inleda byggandet av liknande fartyg som kunde användas i skärgårdsstriderna, men kollegiets storamiral litade på den befintliga linjeskeppsflottan och gav order om att ytterligare öka antalet linjefartyg och fregatter. Det var inte förrän år 1714 som de första galärerna var färdigbyggda för den Kungliga flottan, men deras antal var ohjälpligen för litet i jämförelse med motståndarens.

Den ryska galärflottan sådde förstörelse och invaderade Östersjöns kuststäder en efter en. Finlands kust, inklusive Helsingfors, hade erövrats vid utgången av år 1713 och den ryska flottan satte kurs mot Sverige. Den svenska linjeflottan befalldes i april 1714 att hindra den ryska galärflottan att fortsätta västerut. Man strävade efter att stoppa framryckningen vid Hangö, eftersom Hangöudd geografiskt sett var den bästa platsen för denna operation. Planen fungerade emellertid inte och Kronans flottilj, som var beroende av vinden, låg stilla på ett spegellugnt hav medan tjugo fartyg från den ryska galärflottan rodde längs Hangöudd till uddens andra sida. Om Bruneskär fortfarande hade haft kvar sina där en gång byggda fältbefästningar hade man sannolikt kunnat förhindra den ryska framryckningen eller åtminstone försvåra genomförandet av operationen.

Den händelsekedja, som är bekant som slaget vid Rilax och som är förknippad med den ovan beskrivna förflyttningen av galärflottan, ägde rum den 27 juli. I slaget förlorade den svenska flottan striden mot ryssarna. Styrkeförhållandena under slaget var mycket ojämna: det fanns omkring tusen svenskar och fyratusen ryssar. Striderna har fått en bestående plats i historieböckerna: även om det totalt bara var fråga om någon timmes kamp, var det första gången som den ryska flottan besegrade den svenska. Trots förlusten fortsatte det Stora nordiska kriget i flera år, men slutligen, vid freden i Nystad år 1721, tvingades Sverige avstå stora områden till Ryssland, bland dem alla sina fästningar i Finland.

I den nya situationen efter fredsprocessen började man överväga att placera en ny flottenhet vid Finlands kust. Den första kommissionen som begrundade frågan var verksam från år 1739 och dess förslag var att bygga en sjöfästning utanför Helsingfors. En andra kommission lämnade år 1745 sitt förslag till statsrådet, i vilket man föreslog att en fästning skall byggas i Degerby. Augustin Ehrensvärd var medlem i en tredje kommission som presenterade ett förslag med en huvudfästning i Helsingfors och en gränsfästning i Degerby. Som en alternativ plats lyfte man också fram Tvärminne, som ligger på Hangöudd.

Sjökort från 1700-talet över Hangöområdet och Hangö redd. Enligt kartan ska det ha funnits en båk eller ett annat sjömärke på Gustavsvärn (Eldskär). Russarö båk är tydligt utmärkt.
Krigsarkivet, Sjökarteverket, Hydrografiska kartor D 12. 99

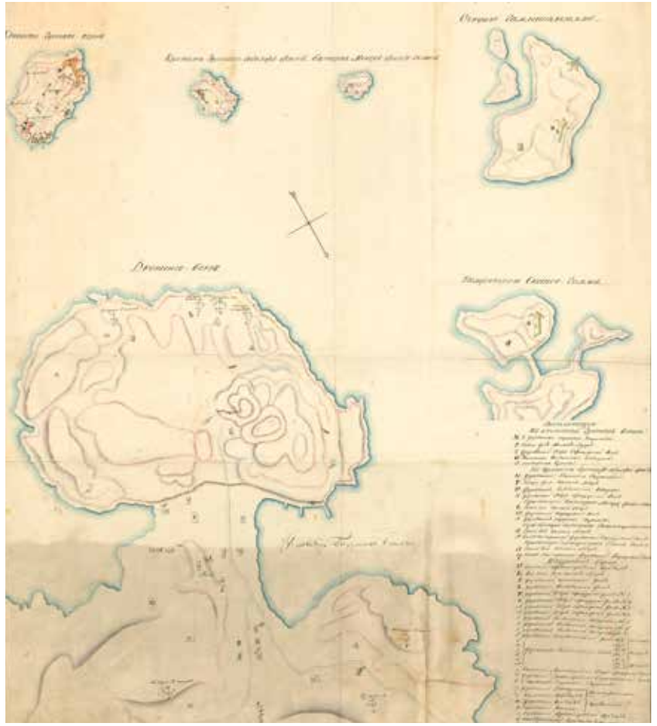

En rysk ritning över Hangö fästning alldeles i början av den ryska tiden år 1809. Riksarkivet

Från freden i Fredrikshamn till Krimkriget

Freden i Fredrikshamn den 17 september 1809 innebar slutet på Finska kriget, och då blev Finland en del av Ryssland. Hangö fästning återgick till en tid av lugn och underhåll som rådde före kriget - dagarna präglades inte av uppbyggnadsarbete. Vid fästningen fanns cirka 400 man, men verksamheten koncentrerade sig till en början på att förbättra inkvarteringsförhållandena. Efter att Napoleons krig i Europa tagit slut minskade fästningens totala styrka till ungefär tvåhundra man. Den lugna perioden fortsatte nästan ända fram till 1850-talet, även om lugnet inte innebar total overksamhet. Anläggningarna med sina pjäser lämnades nästan helt utan underhåll, men ryssarna lät uppföra flera logements- och förrådsutrymmen i Hangö . Enligt vissa bedömningar fanns det på Drottningbergsområdet över tjugo byggnader, av vilka många var byggda av ryssarna. Livet i Hangö gick sin gilla gång, och mellan fästningens soldater och den lokala befolkningen förekom en hel del umgänge, flera äktenskap ingicks till och med.

Fästningens styrka låg vid cirka tvåhundra man ännu år 1853, då ett nytt krig bröt ut. Av styrkan hade cirka hälften artilleriutbildning, medan den andra hälften ansvarade för andra uppgifter vid fästningen. Fästningsverken, som hade lämnats utan ordentlig skötsel, och deras nästan igenrostade pjäser började man skyndsamt renovera. Muren på Meijerfeldt förlängdes, och en del av Gustaf Adolfs skottgluggar murades igen för att förstärka muren. Dessutom forslades nya pjäser till Hangö både sjövägen och landvägen, och både på Gamla Tullholmen och på Skansholmen placerades batterier i fältställningar. På Drottningberg placerades 22 kanoner, och bakom fästningen, som fungerade som kommandoplats, byggdes en palissad[10].

Hangö hade i nästan alla krig varit föremål för anfallarens intresse, och ryssarna förberedde sig för ett eventuellt hot förutom genom befästningsarbeten även genom att öka bemanningen. Fästningens styrka ökade från att ha varit 200 man med nästan tusen man. På Hangöområdet stationerades också en infanteribataljon och ett fältartilleriförband, vilkas sammanlagda styrka också låg kring tusen man, så sammanlagt fanns det över 2 000 militärer på Hangöudd. Sommaren 1854 var bemanningen ungefär i samma storleksordning. Styrkan på Gustavsvärn uppgick till 208 man, på Gustaf Adolf fanns 94 man, på Meijerfeldt 72 man, vid batterierna på Drottningberg 207 man, på Gamla Tullholmen 99 man och på Skansholmen 122 man. Den totala styrkan uppgick till 802 man, av vilka 12 var officerare, 35 underofficerare och 755 tillhörde manskapet. Dessutom fanns här cirka 350 man i underhålls- och andra uppgifter samt tusentalet man från grenadjärregementet.

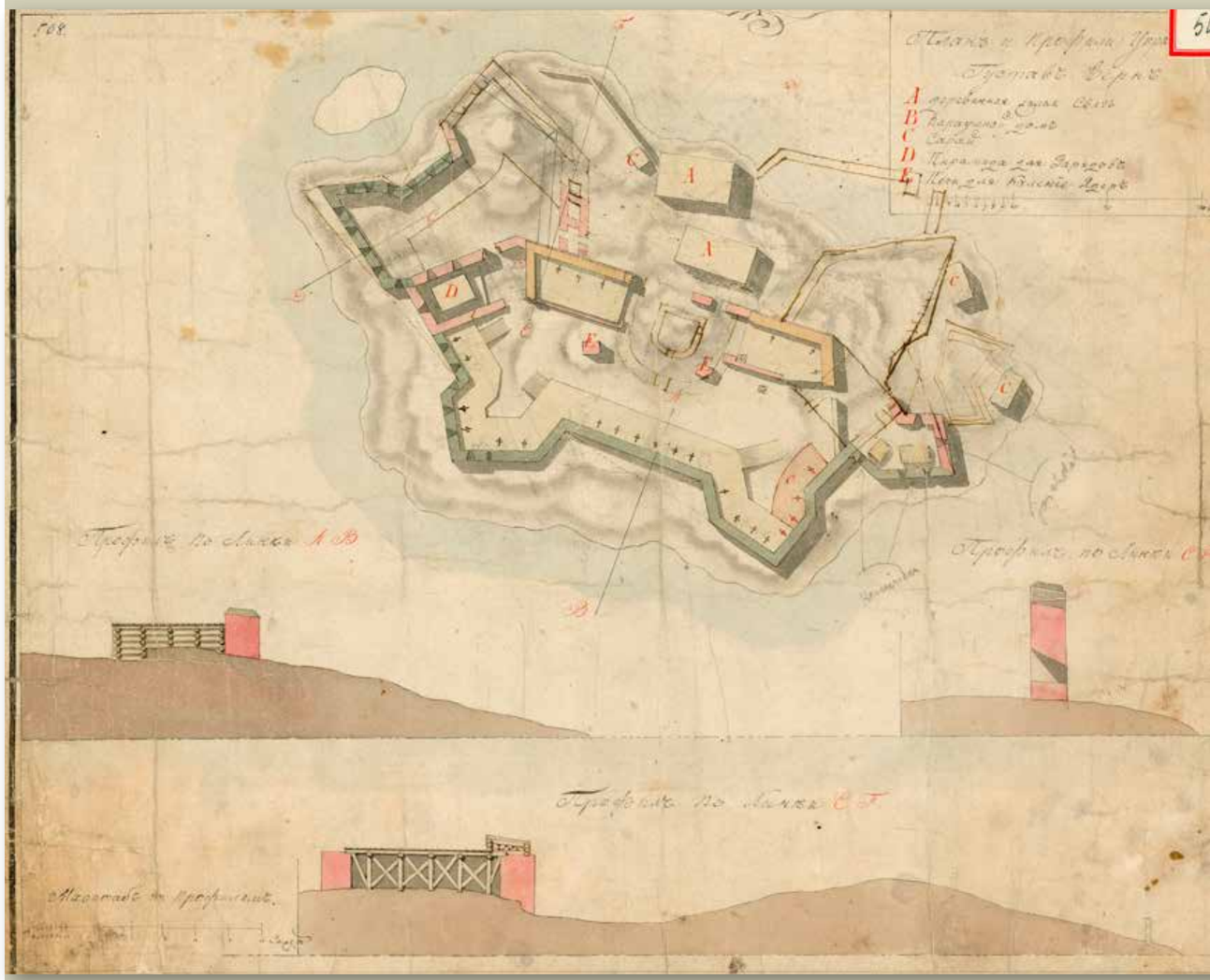

Gustavsvärn ur fågelperspektiv på en vacker rysk teckning. Teckningen visar bl.a. artilleriets placering och soldatkasernerna vid stranden. Platsen för bastionen som aldrig byggdes och hamnens vågbrytare har skissats för hand i teckningen. Riksarkivet

Slaget vid Gustavsvärn den 23 maj 1854. De brittiska fartygen HMS Dragon och HMS Magicienne beskjuter Gustavsvärn, som besvarade elden och jagade bort angriparna. Målning: Antoine- Leon Morel-Fatio. Anne S. K. Brown Military Collection, Brown University Library / John Nurminens Stiftelse

De första fyrbyggnaderna

År 1868 byggde man på Gustavsvärn ett boningshus i stock som Edelfelt hade planerat. Byggnaden fick senare en brädfodring. Byggnaden var 10,99 m lång och 7,13 m bred, och den var uppdelad i en stor kammare, ett rum och ett mindre sovgemak. Öster om bostadsdelen hade man byggt ett 1,6 meter brett och 2,1 meter långt uthus av stock, som också inrymde en skrubb.

För ljusapparaten hade man byggt en fyrkantig fyrkur som var 9 fot och 10 tum bred. Den fick ett sadeltak av järn. Vid fyrkurens ena gavel hade man rest en stång, som var gjord av ett järnrör, med tillhörande lyftanordning. Med hjälp av trissor fästa vid stången, två kedjor och en vinsch lyfte och sänkte man kuren, i vilken ljusapparaten stod på ett lyktstativ av järn. Stången med lyftanordningen var 35 fot hög, men eftersom den låg bakom fästningsruinens murar, såg man bara 13,6 fot eller ca fyra meter av den från havet. I samma ända av huset där kandelabern fanns hade man i väggen gjort en lucka, i vars undre kant det fanns ett bord som gick genom väggen. Ovanpå det kunde ljusapparaten skuffas in och ut. Ljusapparaten hade tillverkats av L. Sautter & comp. i Paris, och hade en linstyp planerad av Fresnell. Bränslet till den dioptriska (feu du port) ljusapparaten var ursprungligen rovolja, som ersattes av petroleum år 1873. En motsvarande om än större ljusapparat hade varit i bruk vid fyrarna på Söderskär och i Hangö allt sedan de blev färdiga år 1862. En ljusapparat av denna typ hade visat sig vara både lämplig och hållbar.

DIREKTÖREN

för

Lots- och Fyrinrättningen i Finland

Gör veterligt: att jag, på derom gjord ansökning, åtföljd af intyg öfver ett oförvitligt uppförande, antagit, såsom jag ock härigenom antager Lotsen Otto Ferdinand Henriksson till extra Fyraktare vid Gustafsvärns hamnfyr uti hvilken befattning honom åligger flitigt öfva sig i allt, hvad till fyrningstjensten hörer, samt vederbörande förmäns bud och befallningar deri villigt och troget fullgörn, så kärt honom är att vid sagde befattning bibehållas. Helsingfors, i Öfverstyrelsen för lots- och fyrinrättningen, den 6 September 1871.

Stämplat papper en mark.

№ 2,263.

Antagningsbref för extra fyraktaren vid Gustafsvärns hamnfyr O. F. Henriksson.

Otto Henrikssons utnämningsbrev för tjänsten som extra fyrvaktare på Gustavsvärn. Senare bytte han namn till Blomgren.

År 1868 byggdes ett vedlider av bräder. Någon brunn verkar Gustavsvärn inte ha haft i början, men en sådan byggdes år 1890. Eventuellt leddes regnvatten till brunnen för bevattning och för att användas som bruksvatten. Brunnen finns fortfarande kvar. År 1874 byggdes en enkel brygga på ön. Under fästningstiden hade ön flera bryggor, men de höll inte länge. Också senare har bryggorna varit både kortlivade och korta. De branta stränderna på ön har omöjliggjort byggandet av till exempel stenkistor.

Gustavsvärns fyrvaktare 1868–1939

Den stora dagen då fyren tändes permanent inföll den 10 november 1868. Möjligen hade lyktan testats redan tidigare, eftersom det i verksamhetsberättelsen från Lots- och fyrverkets överstyrelse berättas att fyren hade tänts redan den 1 september. Den första fyrvaktaren hade anlänt till ön redan lite tidigare och började sitt arbete den 14 augusti 1868. Skötseln av Hangös nya hamnfyr anförtroddes en man; inga medhjälpare fanns i början. Det finns ingen information om makans eventuella assisterande roll. Det kan också hända att eventuella vikariat sköttes från Hangö fyr.

Den första fyrvaktaren var Anton Gumström, född år 1830. Han var gift med Karolina Wilhelmina Westberg, född år 1822. De hade förmodligen inga barn att försörja på Gustavsvärn. Fyrvaktarens arbete var mycket ansvarsfullt, eftersom lyktan hissades upp med hjälp av en vajer eller kätting, och tydligen krävde den en konstant bevakning. Inga vakturer hade införts som vid de stora fyrarna. Bränsletanken för linsen måste fyllas och linsen rengöras. Gustavsvärns ljusapparat och dess hissanordning var såvitt man vet den enda i Finland, vilket ökade vaktarens ansvar.

En storm, som härjade natten mot den 1 december 1873, fällde lyktan som slogs sönder. Vid fyren installerade man en tillfällig lykta som vid årsskiftet byttes ut mot en ny. På Gustavsvärn gick åren på 1870-talet i övrigt utan några speciella omnämnanden. Fyrbyggnaden och andra byggnader reparerades vid behov.

Att lyktan gick sönder ansågs uppenbarligen bero på att fyrvaktare Gumström inte hade skött sitt uppdrag. Han sades nämligen upp nästan omedelbart efter att lyktan hade gått sönder, i december 1873. Det är möjligt att Gumström hade förlorat sin livslust efter att hans fru hade avlidit förgående vår, och att han möjligen därför hade gjort misstag i sitt arbete. Gumström blev därefter anställd som sjötullbevakare. År 1878 hittades han drunknad i hamnen. Om Gumströms och hans hustrus gruvliga sista "gemensamma" tider skrev man i Östra Nyland 7 oktober år 1899. Enligt tidningen fortskred händelserna under våren 1873 enligt följande:

"...Sommaren 1873, då lönnkrögarene, som strängt efterhöllos af ingeniörer, kvartersmän och de ordentlige arbetarne, begynt hålla sina bränvinsförråd gömda i skogen, företogs en noggrann undersökning ute i marken, dock utan att något bränvin anträffades. Emellertid gjordes den upptäkten att jord nyss omkastats på grekisk-ryska begrafningsplatsen (någon annan fanns ej), och man visste, att på åratal ingen person af sagda bekännelse blifvit begrafvad där. Det misstänktes då att lönnkrögarene skulle företagit sig att skända grafvarnas hälgd genom att gömma bränvin därstädes. En undersökning

Dans på Gustavsvärn

På trettondagen 1880 gjorde Hangöborna en vintrig lusttur till Gustavsvärn med ångaren *Dragon*. Temperaturen låg vid en värmegrad. Gruppen steg ombord på ångaren kl. 16 och färden inleddes. *Dragons* samtliga 30 hästkrafter förde ångaren till Gustavsvärn i ett relativt lugnt väder. Fyrvaktaren tog artigt emot gästerna och ledde dem till sitt hus. Man drack kaffe och åt så kallade Hangö-skorpor (vilka dock var importerade från Gironde i Frankrike). Sedan inleddes den intressantaste delen av färden. Många äldre, men också de unga tog del i en ringdans och andra sjöng kända ringlekssånger. Sedan inleddes återfärden. Medan gästerna ännu var på holmen hade flytande eldar lagts ut på båda sidor om farleden. De tändes då *Dragon* ångade tillbaka till Hangö. På *Dragon* avfyrades dessutom fyrverkeripjäser. På stranden hurrade man för de resande, som promenerade direkt till stadens hotell, där en trevlig eftermiddag avslutades med en livad bal. (HD 9 januari 1880)

Gustavsvärns "nya" fyr, som byggdes år 1888. En fransk fyrkur installerades på taket till fyrvaktarens hus. På fyrens terrass syns en människa. Byggnadsåret för magasinet till höger är inte känt. Trafikverket

Hufvudstadsbladet skrev 1893 om samma ämne. Tidningen konstaterade att en mistklocka oftast hördes 1-2 engelska mil bort, vilket inte räckte till på Gustavsvärn. Tidningen lyfte fram tanken att *s/s Nidaros* skeppsbrott i november 1891 eventuellt hade kunnat undvikas om Gustavsvärn hade haft en mistsiren.

Så småningom började också Skeppsbefälhavareföreningen anse att en klocka inte skulle räcka till, utan att Gustavsvärn behövde en ordentlig mistsiren. Även Lotsverket betonade på nytt behovet av en mistsiren, men inledde ytterligare utredningar av ärendet. Behandlingen av ärendet verkade fortsätta i oändlighet, nästan ända fram till slutet av 1890-talet. Livet på Gustavsvärn fortsatte utan mistsiren. År 1895 var issituationen runt ön så svår att Lotsverkets direktör Nikolai Sjöman och ingenjör Ernst Andersin var närvarande när isen sprängdes med dynamit.Testet visade sig vara framgångsrikt.

Gustavsvärns mistsiren var det verkliga problemet, och korrespondensen mellan de olika instanserna fortsatte. Föremålet för kontroversen var systemets verksamhetsprincip: alternativen var en ångdriven eller en petroleummotordriven mistsiren. Det framhölls också att en klocka kanske ändå skulle räcka till. Under diskussionerna och korrespondensen konstaterades att en mistsiren driven med ånga behövde 35-40 minuter för att uppnå operativ beredskap, medan ett maskineri med en förbränningsmotor mycket snabbt kunde utveckla den tryckluft som sirenen behövde, mycket snabbare än med ånga eller med en varmluftsmaskin. I vissa system användes också batterier för att omedelbart få igång sirenen. Från Frankrike fick man höra att man också där gradvis började övergå till petroleummotorer allteftersom tekniken utvecklades och petroleumpriset sjönk. I de stora fyrländerna i England, Skottland och Norge användes redan petroleummotorer. I korrespondensen förvånade man sig också över varför det inte gick att köpa fler petroleummotorer i Finland, där ryskt petroleum var billigt. En petroleummotordriven mistsiren var inte ens i Finland en ny uppfinning: fyrskeppet Helsingkallan använde redan på 1890-talet en petroleummotor till sin mistsiren.

Så småningom fastnade man för apparaten från engelska Pulsometer Engineering. Företaget fick till uppgift att tillverka en för Gustavsvärn lämplig utrustning. Samtidigt studerade man också hur olika stora sirener

Mistsirenens effekt visade sig vid provkörningen vara för liten. För att förstärka mistsignalen lade man till en tratt, som senare fick ett skydd av trä omkring sig. Bilden är från år 1900. Riksarkivet

Blomstringstid och stora förändringar 1918–1944

Konstnärens syn: Gustavsvärn i början av 1920-talet. Fyrön upplevde sin blomstringstid. Fyrvaktarna Otto Sandblom och Otto Wiklund byggde flitigt små byggnader för olika ändamål på ön. Fyren och mistsirenen var i ursprungligt skick. Det fanns många barn på ön dit Hangöborna gjorde utflykter. Sirpa Hammar 2018

Spritsmugglingen var på 1920-talet en verksamhet som förekom till sjöss. På sätt och vis berörde den också Gustavsvärn. Det finns flera omnämnanden i tidningarna om att man stoppat spritbåtar i vattnen kring Bengtskär och Gustavsvärn. Enligt Hufvudstadsbladet sökte rådstuvurätten i Hangö bland annat ägarna till 10 545 liter alkoholhaltiga drycker av olika slag. Dryckerna hade bärgats från havet, huvudsakligen i Ingå, nära Morgonlandet, i Bromarv, i Ekenäs och 1720 liter i närheten av Gustavsvärn. I november 1929 stoppades en estnisk segelskuta då tullångaren Eckerös patrullbåt HV 74 gjorde en inspektionstur utanför Gustavsvärn. Segelskutan Dan kom från Estland och ombord fanns utöver tre ester en Hangöfiskare som fugerade som båtens lots. Vid inspektionen av båten hittade man 10 000 liter sprit, en låda vin och en låda konjak. Männen berättade att det hade varit meningen att lasten skulle lossas på natten vid Tulludden. En av männen,

Otto Wiklunds kvarlåtenskap från Gustavsvärn: Fyrvaktarens kikare och teleskop samt en jaktväska av sälskinn. Foto: Tommi Heinonen

Ovan: Polisen har beslagtagit sprit från en spritsmugglarbåt. Bilden är från slutet av 1920-talet. Arbetararkivet

Hapsalbon Anders Appelblom, berättade att han hade fått uppdraget av en estnisk sjökapten, som själv hade blivit sjuk. Deras skuta skulle möta ett estniskt spritsmugglingsfartyg utanför Porkala. Båten avgick som planerat från Tallinn på kvällen och träffade följande morgon spritsmugglingsfartyget lastat med sprit och post, som skulle tas i land i Hangö och transporteras till Åbo. Då esterna anlände till vattnen utanför Gustavsvärn mötte de fiskaren Lindqvist och bad honom lotsa deras skuta till Tulludden. Lindqvist var villig att göra det för en ersättning om 500 mark. En halv timme efteråt stoppades skutan av patrullbåten. Enligt Appelblom lastade spritsmugglingsfartyget varorna ombord på hans skuta utan att han visste vad det var. Den andra besättningsmedlemmen berättade å sin sida, att han bara var passagerare och på väg till Helsingfors. Också den tredje personen ombord sade sig vara omedveten om spritlasten, och fiskaren Lindqvist hade inte sett den övertäckta lasten. Esterna fick båda 2250 mark i böter och Lindqvist 1000 mark. Båten och lasten dömdes förverkade till staten.[5]

Ett flygfoto från år 1938, som noggrant dokumenterar Gustavsvärn under de sista månader ön var bebodd. Murarna var speciellt i sydväst (uppe till vänster) och i öster (i förgrunden) i klart bättre skick än nuförtiden. Däremot var den norra muren (till höger) i sämre skick än nu (den restaurerades på 1960-talet). Tilll vänster ses också den av murar skyddade hamnen, som senare försvann. Finlands flygvapenmuseum

Fyren fotograferad från sydost på 1950-talet.
Anneli Öhmans familjealbum

Gustav Enroos var ännu inte i pensionsåldern år 1968. Som svenskspråkig var det lätt att hitta ett nytt arbete också längre bort, så han flyttade med sin familj till Sverige och blev hamnkapten vid Djurgårdens småbåtshamn i centrala Stockholm. Familjen Enroos flytt till Sverige gick med den egna segelbåten. Under resan var båtdäcket fullt av möbler, minns Anneli Öhman och Inger Westerlund, som redan var unga vuxna vid den tiden och inte längre flyttade med familjen.

Anneli och Inger var indirekta vittnen till en händelse, som veterligen inte har uppteckнats i statens arkiv, och som det inte har gjorts någon sjöförklaring om. Deras far berättade för dem om händelsen när han kom hem efter en stormig dag på 1960-talet. Gustav Enroos hade farit med statens stora öppna båt för att underhålla fyren på Gustavsvärn. Gustavsvärn hade ingen riktig brygga så båten låg förankrad vid stranden. Mitt i underhållsarbetet blåste det upp till storm, och båten som låg för ankar kastades vilt omkring. Enroos såg hur vatten började komma in i båten. Han försökte tömma båten, men mer och mer vatten kom in. Han insåg att han inte på egen hand kunde komma från ön och uppenbarligen höll båten på att sjunka. Enroos funderade hur han kunde få kontakt med Tulluddens lotsar mittemot, eftersom det inte fanns någon telefon. Det bästa sättet var att ge SOS-tecken på nautofonen. Det gjorde han också, men utan resultat. I Hangö fanns det emellertid en känslig dam, som redan tidigare hade klagat över "oljudet" från Gustavsvärns nautofon. Efter att ha lyssnat en tid ringde hon Tulluddens lotsar. Så småningom fick hon lotsen i telefon och hon berättade vad hon hade hört. Nu hörde också lotsarna ljudet, eftersom de tydligen hade gått ut. Från Tulludden for en lotskutter ut till Gustavsvärn. Vid ankomsten togs en kall och våt Enroos ombord. Servicebåten tömdes på vattnet och man började bogsera den till Tulludden. När den sista lotsen på servicebåten steg upp på relingen i fören på båten, höll repet mellan båtarna inte för tyngden, utan brast. Lotsen räddades till lotskuttern, men servicebåten sjönk som en sten till ett djup på över trettio meter. Enligt Enroos döttrar ligger den fortfarande kvar i djupet – som det enda beviset på denna episod. Enroos nödsituation till sjöss var emellertid inte unik.

År 1952, när familjen Enroos hade bott bara ett år på Gustavsvärn, råkade Gustav Enroos under en storm i sjönöd till följd av ett motorhaveri i båten. Om det äventyret skrev HangöTidningen följande[9]:

Fyren sedd från norr omkring år 1969. Foto: Kimmo Koivunen

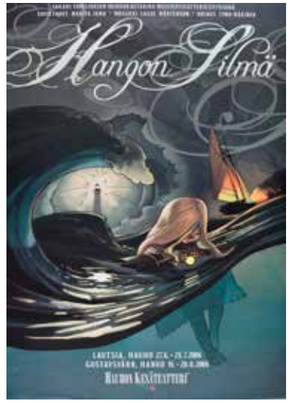

En affisch för föreställningen Hangon Silmä framförd av Hauhos sommarteater (2006). Foto: Tommi Heinonen

Evenemang på Gustavsvärn

Sommaren 2005 införde Fyrsällskapet till Finland traditionen att under den tredje söndagen i augusti fira den internationella fyrdagen vid fyrarna. Med sig fick man genast flera fyrar. Sällskapet började själv arrangera fyrdagsevenemang vid "sin egen fyr" på Gustavsvärn. Redan då kom publiken till fyrdagen från olika håll i södra Finland. I början hade man cirka hundra gäster men man kom snabbt upp till det dubbla. För besökarna arrangerade man guidning och kaffeservering. Gästerna fick också egen tid på ön. År 2008 deltog en rekordstor publik, 330 gäster, i fyrdagsevenemanget på Gustavsvärn. Evenemanget arrangeras i samarbete med det lokala sjöbussbolaget. Till en början tog några frivilligarbetare hand om gästerna under fyrdagen, numera deltar ett tjugotal frivilliga i arrangemangen.

Sommarteatern i Hauho i mellersta Tavastland satte sommaren 2006 upp Zakarias Topelius teaterpjäs Hangon Silmä (Hangös Öga), med musik av Lasse Mårtenson. På initiativ av Fyrsällskapet uppfördes musikteaterpjäsen två gånger på Gustavsvärn. Det skedde under det internationella fyrveckoslutet i augusti 2006 i en genuin fyrmiljö intill fyrtornet. Kompositören Lasse Mårtensson fanns med i publiken.

Mästerkompositören Lasse Mårtenson var med då skådespelet Hangon Silmä uppfördes på Gustavsvärn i augusti 2006. Samtalspartner är Fyrsällskapets Martti Kovalainen. Foto: Pekka Väisänen

Hauhoskådespelarna i musikteaterpjäsen Hangon Silmä på ett gruppfoto i augusti 2006. Till höger Lasse Mårtenson. Foto: Pekka Väisänen

Som rekvisita i teaterpjäsen bar man upp en stadig träbåt från stranden. Foto: Pekka Väisänen

"... i praktiken lönar det sig att bekanta sig med området från havet. Detta beror på att landstigningen är besvärlig, att fästningen inte har iståndsatts och att rekreationsbruket kan äventyra både fästningens tillstånd och besökarnas säkerhet".

Å andra sidan uppgörs enligt planen en särskild skötselplan för Gäddtarmen, Uddskatan och Gustavsvärn.

Fyrsällskapet och många andra hoppas att Gustavsvärn kunde vara ett av de centrala turistmålen på Hangöudd. Styrkan hos Gustavsvärn ligger bl.a. i att ön är den av Hangös fyröar (Gustavsvärn, Russarö och Bengtskär) som är mest lättillgänglig och den kunde bättre än tidigare utgöra en helhet tillsammans med Gäddtarmen. Detta förutsätter att man snabbt stoppar de kvarvarande fästningsmurarnas förfall på Gustavsvärn, speciellt de två bastionerna, och att man började restaurera dem.

Fyrsällskapet har också lyft fram tanken att man kunde avhjälpa utrymmesbristen på Gustavsvärn genom att bygga en kopia av fyrvaktarens villa som fanns där åren 1868–1950. Kostnaden är relativt liten i förhållande till den nytta man skulle ha av byggnaden som verksamhetslokal. Den skulle bidra till öns utveckling eftersom det råder brist på verksamhetslokaler.

År 2013 föreslog Fyrsällskapet Gustavsvärn till Finlands kandidat som Euro Nostra-kulturarvsobjekt, men detta avstyrdes på grund av att platsen är statsägd. Av samma orsak har Fyrsällskapet t.ex. inte beviljats reparationsbidrag av Museiverket: medel beviljas inte till objekt som ägs av staten. Aktia-bankens lokala stiftelse i Hangö har varit Fyrsällskapets viktigaste sponsor vid renoveringen

Gustavsvärn i juli 2018. Foto: Pekka Väisänen